ДІЙОВІ ОСОБИ:

Король дон Фернандо.

Королева донья Ісабела.

Дон Родріго Тельєс Хірон — магістр ордену

Калатрави К

Дон Манріке — магістр ордену Сант-Яго.

Фернан Гомес де Гусман — командор ордену Калатрави.

Лавренсія — дочка Естевана, наречена Фрондосо.

Фрондосо.

Пасквал, Хасінта— селянки.

Флоре с , О р т у н й о командорові слуги.

Е с т е в а н , А л о н с о — алькальди Овечої Криниці.

ХуанРудий, Менго, Баррільдо — селяни

Леонело — студент.

Сімбранос — солдат.

Суддя.

Хлопчик.

Рехідори (члени громадської ради) Сьюдад-Реаля та Овечої

Криниці.

Вояки, прибічники, музики, селяни та селянки.

Діється в Овечій Криниці та в інших місцях.

ДІЯ ПЕРША

ЯВА ПЕРШІ

Мешкання магістра Калатрави в Альмагро 1.

Увіходять командор, Флорес і Ортуньй

Командор

Чи магістру вже відомо,

що я тут?

Флорес

Авжеж, що так.

Ортуньйо

Дуже гордий цей юнак.

Командор
А ім'я йому знайоме —
Фернан Гомес де Гусман?
Флорес
Що ти хочеш од хлоп'яти?
Командор
Може ймення він не знати,
то зважав би хоч на сан
головного командора.
Ортупьйо
Вірить він словам лестивим,
що не варто буть поштивим.
Командор
Ненадійна то опора...
Ввічливість і доброта —1
ключ до приязні людської,
а з пихатості дурної
.ворожнеча вироста.
Ортуньйо
0, якби ж то знав пихатий,
що усі його клянуть,
що до нього тільки лють
можуть люди відчувати,—
він волів би краще вмерти,
ніж образити когось.
Ф л о р е с
І усе те перенось,
що вчиня нечема впертий!
Як між рівних грубіянство
нерозумна дуже річ,
то з нерівними — це бич,
це насильство і тиранство.
Тільки тут, як я гадаю,
ще не знає хлопчик цей,
чим скорять серця людей.

Командор
Я ж інакшу думку маю:
причепив до боку шпагу
і нашив хреста на груди,—
то поєднуй же усюди
із одвагою повагу.
Ф л о р е с
Може, хтось тут інтригує,
посварити хоче вас?
Ортуньйо
То вертайся, маєш час.
Командор
Зараз я усе з'ясую.
ЯВА ДРУГА
Входить магістр Калатрави з прибічниками.
Магістр
Дон Фернандо, вибачайте,
що я вас не стрів раніш;
я тепер дізнався лиш,
що ви в місті.
Командор
Уважайте,
що я маю всі підстави
нарікати на прийом;
адже ясно нам обом —
від магістра Калатрави
більшої до себе шани
міг би ждати командор,
як одна з його підпор.
Магістр
Правда ваша, любий папе...
Я сердечно радий вам
і як друга обіймаю.
Командор
І на це я право маю:

важив я для вас життям
серед чварів і незгодин,
як святий отець нарік,
незважаючи на вік,
вас магістром.
Магістр
* Згоден, згоден,
і клянуся цим хрестом —
вашу вірність я ціную
і. як батька вас шаную.
Командор
Я вдоволений цілком.
Магістр
Що там чути про війну? 2
Командор
Пильно слухать ви повинні —
многоважні е новини.
Магістр
Я вас слухаю. Ну, ну!
Командор
Дон Родріго, не забудьте,
що магістром Калатрави
вас зробив великий воїн,
знаний всім отець ваш славний 3:
він ще вісім років тому
замість себе вас поставив;
королі і командори
всі на вибір цей пристали;
на посаді цій високій
вас затвердили і папи:
булли видали посвятні,—
спершу Пій, а потім Павел,—
З тим, щоб дон Хуан Пачеко 4,
старший в ордені Сант-Яго,
разом з вами врядував;

а як він помер, вся влада
перейшла до ваших рук,
хоч і юні ви літами;
тож тепер велить вам честь
виступати одностайно
із преславним вашим родом.
Ваші кревні всі вважають,
що по смерті дон Енріке
на Кастілью має право
дон Альфонсо Португальський,
що принцесу взяв Хуану;
є ще й інший претендент —
Ісабелин муж, Фернандо,
королевич Арагонський,
та його права на спадок
більш сумнівні; весь ваш рід
за Хуану виступає,
що її ваш брат 5 у перших
взяв під свій надійний захист.
У такий непевний час
я, магістре, вам пораджу
наших лицарів зібрати
в місті орденськім Альмагро
й захопить Сьюдад-Реаль,
що лежить якраз на грані
Андалузії й Кастільї.
Війська треба небагато,
щоб це місто взяти боєм,
бо його охороняють
наголо одні міщани
та ще декілька ідальго,
що стоять за Ісабелу
й королем зовуть Фернандо.
Добре буде, дон Родріго,
тим усім нагнати жаху,

хто говорить, що цей хрест
затяжкий на ваше рам'я.
Гляньте: графи Уруенья 6,
войовиті предки ваші,
вам показують з могили
у боях здобуті лаври,
ще й маркізи де Вільєна 7,
й інші воїни одважні,—
ледве здужає підняти
їх усіх на крилах Слава.
То здійміть же білий меч,
хай в бою червоним стане,
як і орденський ваш хрест!
Як я можу називати
вас магістром Калатрави,
поки меч ваш володарний
буде білим, не багряним?
Хай шарлатом висяває
хрест на грудях, меч при боці,
ви ж, Хіроне, мужем станьте
і преславний храм безсмертя
ваших предків увінчайте!
Магістр
Командоре, будьте певні,
що в усобній цій війні
я на тій же стороні,
що й мої шляхетні кревні.
Якщо нам потрібно взяти
у бою Сьюдад-Реаль,—
стане блискавкою сталь
у руці моїй завзятій.
І свої, й чужі тепер
будуть знати, будуть бачить,
що не згас мій пал юначий,
відколи мій дядько вмер.

З піхов вийму я меча —
зчервоніє він од крові,
як і хрест наш пурпуровий,—
хай усяк це поміча!
Ну, а де ж тепера ви?
Є у вас якісь солдати?
Командор
їх у мене небагато,
та хоробрі, як леви,—
З ними можна світ добуть!
А в Овечій тій Криниці
люди смирні, мов ягниці,
Землю орють, скот пасуть,
всі не зучені до зброї.
Магістр
Ви в Криниці живете?
Командор
Вибрав я містечко те,
щоб пожити в супокої...
Ну, та— вам пора давно
ознаймить васалів збори.
Магістр
Ще сьогодні, командоре,
я ступлю у стремено.
(Виходять).
ЯВА ТРЕТЯ
Майдан в Овечій Криниці.
Входять Пасквала й Лаврепсія.
Лавренсія
Не вертався б він довіку!
Пасквала
Це такі твої думки?
Я ж гадала, навпаки,—
ти в журбу впадеш велику.
Лавренсія

Щоб запавсь його і слід
до Овечої Криниці!
Пас квала
Ет, були вже гордівниці,—
спершу серце наче лід:
він, мовляв, мені не люб,—
а тоді з кохання плаче.
Лавренсія
Ні, у мене — інша вдача,
непохилиста, як дуб.
Пасквала
Ой Лавренсіє, дивись,
пить води не^ зарікайся!
Лавренсія
Ні, ніхто не сподівайся,
щоб спіткнулась я колись!
Як же вірить командору,
як любить його мені?
Він мене посвата?
Пасквала
Ні.
Лавренсія
А неслави й поговору
про сеньйора-стрибунця
скільки ходить по містечку!
Не одну дурну овечку
він зоставив без вінця.
Пасквала
Та балакаєш ти гарно...
Лавренсія
Ти ж, Пасквало, знаєш, мабуть,—
він мене вже з місяць вабить,
все даремно, все намарно.
Розкажу тобі все чисто:
Флорес, той поганий звідник,

і Ортуньйо, той негідник,
вже приносили намисто,
і сережки, й шнуровиці,
все до пана підмовляли,
і влещали, і лякали;
тільки то мені дурниці,
не зведуть мене з ума.
Пасквала
Де була у вас розмова?
Лавренсія
Там, на річці, край діброви,
З тиждень тому.
Пасквала
Ой дарма...
Все ж тебе він обморочить.
Лавренсія
Він? Мене?
Пасквала
Та вже ж не їх.
Лавренсія
Ді, на цей твердий горіх
він даремно зуби точить.
Я, Пасквало, не така;
більш люблю що божий ранок
сала спряжить на сніданок
та спекти медівника,
щоб справдешній смак почуть,
та кухлятко варенухи,
як то кажуть, для отухи,
потай матері хильнуть;
більш люблю обіднім часом
наслухати, як шипить,
і клекоче, і кипить
у горшку капуста з м'ясом,
чи, набігавшись доволі,

по звичаю слобоятн,
з'їсти добрий баклажан
із сальцем замісто солі,
потім, щоб смагу прогнать,
скількись бубок винограду
(боже, збав його од граду!)
у садку своїм зірвать;
на вечерю, як закон,
вінегрету з'їсти з перцем
та й спочити з чистим серцем,
помолившися на сон,
щоб не ввів нас у спокусу,—
більш люблю таке життя,
аніж слухать без пуття
ту породу хитровусу;
тільки й дбають, супостати,
як свого їм досягти,
щоб з утіхою лягти
і з огидою устати.
Пасквал а
Та на те вони митці;
ми їм вірим, необачні,
а вони такі невдячні,
мов ледачі горобці.
Як притисне цих створінь
взимку холод, голод клятий,
то летять до нас у хати:
"Ой рятуйте, цінь-цвірінь!"
Раді навіть крихті хлібній,
що впаде їм зо стола,
а діждалися тепла —
вже їм люди не потрібні;
і не та вже мова в них,
вже нікого знать не хочуть,
тільки з стріхи цвірінькочуть:

"жив-жив-жив!" та "цур дурних!".
Отакі ж і всі мужчини:
поки в них горить жага,
то і "люба", й "дорога",
і "зоря моя єдина",
а доб'ється він свого —
і уже не та розмова;
тільки й чуєш: "будь здорова",
тільки й бачила його.
Лавренсія
Ані жодному не вір!
Пасквала
Певна річ, од них лиш кривда.
ЯВА ЧЕТВЕРТА
Ме її г о, Баррільдо й Фрондосо; ті, що й були.
Фрондосо
Та й запеклий ти, Баррільдо,—
Хоч із ким затієш спір.
Баррільдо
Поспитаймо у дівчат,
ці розсудять якнайліпше.
М е н г о
Щоб було воно ще кріпше,
то побиймось об заклад:
якщо виграю я справу,
ви заплатите мені
по закону — удвійні.
Баррільдо
Хай і так; але цікаво,
що в заклад поставиш ти?
М е н г о
Ставлю скрипку із самшита;
варт вона амбара жита —
кіп не менш як десяти.
Баррільдо

Що ж, я згоден.
Фрондосо
Ну, давай!
Добрий день, прекрасні дами!
Лавренсія
Ми вже дами? Бог із вами!
Фрондосо
Це у нас такий звичай:
хто школяр — то вже студепт,
хто сліпий — короткозорий,
хто кульгавий — то нескорий,
хто злодюга — претендент,
хто сутяга — діловий,
хто плутяга — то розумний,
хто невіглас — легкодумний,
хто хамлюга — то прямий,
^хто ротатий — злотоуст,
хто банькатий — прозорливий,
боягуз — то соромливий,
хто скупий — то має глузд,
хто дурний — то простодушний,
хто вже лисий — то й мудрець,
хто крикун — то молодець,
пранцюватий — золотушний,
хто бурчливий — то серйозний,
хто незносний — то дивак,
хто розпусний — має смак,
хто скажений — то нервозний,
хто нахабний — то вже смілий,
хто пузатий — заживний,
хто цибатий — то стрункий,
хто горбатий — то похилий...
Можна, бачите, словами
все на світі личкувать;
то чому ж би не назвать

вас мені — "прекрасні дами"?
Лавренсія
То, Фрондосо, по містах
люблять висловиться м'якше;
та бринять слова й інакше
у неввічливих устах,
бо не вміють простаки
бути ґречними над міру.
Фрондосо
А які ж вони, к приміру?
Лавренсія
Все говорять навпаки:
хто поважний — то нудний,
хто правдивий — то нескромний,
а хто щирий — безсоромний,
а хто щедрий — навісний,
той, хто радить,— то влазливий,
той, хто ганить,— лютий звір,
хто побожний — лицемір,
хто увічливий — лестивий,
хто терплячий — то боюн,
хто поблажливий — макуха,
а хто строгий — то катюга,
хто заслужений — везун,
хто нещасний — винен сам,
той, хто смирний,— то єхидний,
той, хто вірний,— жалюгідний,
хто одвертий — просто хам,
чесна дівчина — дурна,
чесна й гарна — ідіотка,
і шерепа, і девотка...
Та доволі. Річ ясна.
Менго
Сатана! Авжеж, доволі.
Баррільдо

Я вже й вуха розпустив.
Менго
Добрий піп тебе хрестив,
як я бачу, не без солі 8.
Лавренсія
Ви, як я не помиляюсь,
сперечалися всі три?
Фрондосо
Ось послухай...
Лавренсія
Говори.
Фрондосо
На твій присуд я звіряюсь.
Лавренсія
Щоб вернути згоду й мир,
справу вирішим ми спільно.
Фрондосо
Тільки вислухай нас пильно.
Лавренсія
Та про що ж таки ваш спір?
Фрондосо
Я й Баррільдо проти Менго...
Лавренсія
Що ж він каже?
Баррільдо
Заперечить
хоче очевидні речі.
М е н г о
Ні, я знаю достеменно:
саме так воно і є.
Лавренсія
Тобто?
Баррільдо
Що нема кохання!
Лавренсія

Це ще, знаєте, питання.
Баррільдо
Ну, а я кажу своє:
без любові світ пропав би
і життю б настав кінець.
М е н г о
Не великий я мудрець,
був би вчений — більше знав би;
та відомо, що стихії
в вічнім розбраті живуть
і незгідливі беруть
соки з них тіла людськії —
жовч і флегму, млость і кров...
Баррільдо
Щоб ти знав, цей світ подвійний
є насправді гармонійний —
все єдинає в нім любов,
горне всіх під власть свою,
під опіку благородну.
М е н г о
Та любов, сказать, природну
я, Баррільдо, визнаю.
Певно, що така існує
у речах і у тілах
і людьми у їх ділах
непохибливо керує;
так, вона у кожнім є,
до натури відповідно,
і усякий, з нею згідно,
береже єство своє.
Від удару затуляє
нам лице своя рука,
від біди нога прудка
тіло втечею збавляє;
як ув око пил летить,

то його закриють вії,—
так любов природна діє.
Пасквала
Як же спір ваш розуміть?
М е н г о
Я кажу, що є любов
тільки до самого себе.
Пасквала
Ну і Менго! Тю на тебе!
От дурницю упоров!
Що ж, по-твоєму, то глупство
тягне самку до самця
і до дівки молодця?
Менго
Не любов, а себелюбство.
Що таке любов?
Лавренсія
Жадання
красоти.
Менго
Так, красоти...
Для якої ж то мети?
Лавренсія
Для утіхи, обладання.
Менго
То, виходить, насолоди
ми шукаємо в красі?
Лавренсія
Ніби так.
Менго
І люблять всі
Задля власної вигоди?
Лавренсія '
Правда, Менго.
Менго

То ж то й є.
Іншого нема кохання,
як своє вволить бажання,
серце втішити своє.
Баррільдо
А згадай, що в церкві новій
нам казав отець Антон:
був такий мудрець Платон 9,
що навчав людей любові;
тільки душу він любив,
а в душі — самі чесноти.
Пасквала
Нащо вам про те молоти?
Ці діла для докторів,
хай там споряться про них
у своїх неверситетах.
Лавренсія
Бачу я по всіх прикметах —
не переконав ти їх;
та в одному маю певність —
щастя й без любові єстьг
Менго
А ти любиш?
Лавренсія
Власну честь.
Фрондосо
Хай тебе замучить ревність!
Баррільдо
Хто з нас виграв?
Пасквала
Краще йдіть
до священика всі троє,
спірки вашої складної
ми не можем розсудить,—
бач, вона не зна кохання,

в мене досвід теж малий,—
розумій тут, як умій.
Фрондосо
Боже, що за гордування!
ЯВА П'ЯТА
Ф л о р е с; ті, що й були.
Ф л о р е с
Добрий день! Вітаю вас.
Пасквала
А! Це Флорес, панська сваха!
Лавренсія
По польоту видно птаха!
Відкіля це ти до нас?
Флорес
Що, не бачите? З походу!
Лавренсія
Дон Фернандо теж вернувсь?
Ф л о р с с
Лиш учора бій відбувсь,
і чимало там народу
головою полягло.
Фрондосо
Нам усе цікаво знати.
Ф л о р е с
Добре, можу розказати,
все ж я бачив, як було.
Щоб успішно звоювати
прикордонну ту фортецю,
що зовуть Сьюдад-Реаль,
наш магістр зібрав рушення
доблесних своїх васалів —
пару тисяч піших кметів
і комонників три сотні
ІЗ мирянства і чернецтва,
бо таку повинність мають

всі брати червонохресті,
чи то світські, чи духовні,—
проти маврів, безперечно...
На хоробрім юнакові
пишний був жупан зелений,
сутим золотом розшитий,
тільки наручні сталеві
блискотіли крізь вильоти,
запнуті на шість петельок;
а під ним був кінь зіркатий,
мов зміюка, здоровенний,—
воду пив з Гвадалквівіру 10,
пасся в травах прибережних,—
у наритниках лосячих,
на загривку — банти, ленти
білим снігом майорять,
мальовничі та чудесні,
як і яблука ті білі
по лискучій сірій шерсті.
Обік нього — дон Фернандо,
командор наш, їде верхи:
кінь буланий, білий храп,
грива й хвіст — як ночі темні;
в пана добрий обладунок —
на кольчузі на турецькій
плащ яріє жовтожарий,
весь у золоті та перлах,
на блискучім шишаку
гордо мають білі пера,
наче квітка помаранчі,
як весною розцвітеться;
на перев'язі у нього
ясеновий спис довжезний,
аж до самої Гранади
ворогам усім страшенний.

Непокірні городяни
опір нам чинили впертий,
заявивши, що вони
будуть вірні Ісабелі.
Та магістр взяв місто з бою
і бунтівникам найпершим
та зневажникам, що сміли
за літа його безчестить,
голови казав зрубати,
а дрібноті, підлій черні,—
тим роти велів заткати
й спини буками змережить.
Нині всі його бояться,
ну і люблять, як належить,
і вважають, що цей воїн,
славний в віці молодечім,
згодом, повних літ дійшовши,
скорить маврів богомерзких,
під червоного хреста
їх півмісяця підверне.
Командорові й васалам
нагороду дав він щедру —
в переможеному місті
Здобич взято незліченну...
Та уже музики грають;
будьте ж ви усі веселі,—
переможцю любі лаври,
двічі любе щире серце.
ЯВА ШОСТА
Входять командор і Ортуньйо, Хуан Рудий,
алькальди Естеван та Алонсо, музики,
селяни.
Музики
(співають)
Слава, слава пану,

слава командору,
воїну грізному,
в битвах переможцю!
Хай живуть Гусмани,
хай живуть Хірони —
вірним милостивці,
смирним оборонці!
У бою завзятім
мавритан зборовши,
із Сьюдад-Реаля
він верта додому,—
в Овечій Криниці
вже його корогви.
Дон Фернандо Гомес
хай живе сто років!
Командор
Я дякую шановній всій громаді
за цю до мене явлену любов.
А л о н с о
Сеньйоре милостивий, всі ми раді
заслужене віддати знов і знов.
Е с т е в а н
Завжди до вас прихильні криничани
й мужі громадські просять без одмов
дари прийняти скромні, що селяни
в цей славний день зібрати спромоглись;
більш доброcті, аніж добра, в нас, пане,
чимсь іншим надолужимо колись.
Та ось ідуть заклечані підводи:
на першім возі посуд — подивись;
на другім — гуси доброї породи,
бач, голови вистромлюють з-за ґрат,
мов хочуть оспівать твої походи;
он десять туш свинячих, ще й доклад —
кров'янка там, і ковбики, й ковбаси

приємний розливають аромат;
сто каплунів — це теж кусочок ласий,
сто курок — десь по них у хуторах
сумують досі півні-ловеласи...
Нема на наших конях пишних блях
і всякої там збруї дорогої,
та дорога нам щирість у серцях,
і щиро вам даруєм ми напої —
дванадцять добре сповнених міхів,
що з ними ваші доблесні герої
і голими в мороз на ворогів
завзято підуть — сила сонцебризна
кріпкіш за сталь покріпить вояків.
Ще є тут сир та інша потребизна,
що ми тобі приносимо у дар;
прийми, здоров, усе і щиро визнай,
що ти — сердець щасливий володар.
Командор
Ще раз дякую. Ідіть
в добрий час усі додому.
А л о н с о
Вам же по труді такому
слід, сеньйоре, відпочить.
Потрусили ваш поріг
ми любистком та ласкавцем;
щоб могли, своїм державцям
постелили б ми до ніг
східні перли й самоцвіти.
Командор
Я вам вірю. Прощавайте.
Е с т е в а н
На прощання заспівайте
величальну ще раз, діти.
Музики
(співають)

Слава дон Фернандо,
слава командору,
воїну грізному,
в битвах переможцю!
(Виходять).
ЯВА СЬОМА
Командор, Лавренсія, Пасквала, Ортуньйо,
Флорес.
Командор
Ви, дівчата, підождіть.
Лавренсія
Що накажете, сеньйоре?
Командор
Значить, знову непокора?
Довго думаєш дражнить?
Лавренсія
Це до тебе він, Пасквало?
Пасквала
Мабуть, ні. Тікаймо нишком.
Командор
Я до тебе, дика кішко,
та й до тебе теж, зухвала.
Ви ж мої?
Пасквала
Ми ваші, пане,
та, пробачте, не у всім.
Командор
Ви зайдіть до мене в дім,
там же й інші є селяни.
Лавренсія
Якби там були алькальди
(батько мій алькальд також),
я зайшла б, а ні — то що ж...
Командор
Флорес!

Ф л о р е с

Тут!

Командор

Ти ждеш команди?

Проведи цих сеньйорит.

Флорес

Ну ж бо, йдіть.

Лавренсія

Без рук, шахраю!

Флорес

Та не бійтесь!

Пасквала

Геть, я знаю:

враз засунеш двері — й квит.

Флорес

Пан вам хоче показати,

що привіз він із війни.

Командор

(тихо до Ортуньйо)

Як увійдуть, то замкни.

(Виходить).

Лавренсія

Ну, пустіть нас, годі ждати.

Ортуньйо

Вас же теж подарували

командору?

Пасквала

Ах ти ж хам!

Геть з дороги, бо як дам...

Флорес

Бач, які нахабні стали!

Лавренсія

Що, сеньйору, мабуть, мало

подарованого м'яса?

Ортуньйо

Він на ваше м'ясо ласий.
Лавренсія
Щоб його вже розірвало!
Виходить з Пасквалою.
Флорес
Отуди! Взяли й пішли!
Доброго тепер од пана
ми дістанем прочухана,
що дівчат не привели.
Ортуньйо
Хочеш вислужиться, брате,
то повинен все терпіть;
а не можеш — що робить?
Хоч світ за очі тікати!
Виходять.
ЯВА ВОСЬМА
Королівська резиденція в Медіна-дель-Кампоп.
Входять король дон Фернандо, королева донья
Ісабела, дон Манріке12 та прибічники.
Донья Ісабела
Я гадаю, нам негоже
Зволікать; того й гляди —
З Португалії сюди
військо з'явиться вороже.
Треба діяти рішуче,
щоб його попередить;
як прогаєм слушну мить,
жде нас лихо неминуче.
Король
ІЗ Наварри й Арагону
нам уже підмога йде,
і в Кастільї де-не-де
діють вірні нам загони.
Я упевнений, що зборем
ми Альфонса всі гуртом.

Донья Ісабела
Вірю в успіх і цілком
З вами згоджуюсь, сеньйоре.
М а н р і к е
Тут до вас з Сьюдад-Реаля
рехідори прибули,
ждуть, щоб ви їх прийняли.
Король
Я прийму їх в цьому залі.
ЯВА ДЕВ'ЯТА
Входять два рехідори з Сьюдад-Реаля.
Перший рехідор
Найясніший наш королю,
З Арагону до Кастільї
небом посланий ласкавим
нам на благо і спасіння!
Від всього Сьюдад-Реаля
ми удатися посміли
до величності твоєї
по підмогу королівську.
Буть підданцями твоїми
мали ми за честь велику,
та позбавитись її
злая доля нам судила.
Юний орденський магістер,
достославний дон Родріго,
що являє силу й смілість,
незвичайну в його віці,
пориваючись поширить
Калатрави володіння
і здобути слави й честі,
взяв в облогу наше місто.
Ми чинили мужній опір
проти рицарської сили,
ріки крові пролилися

у запеклій, лютій битві.
Все ж противник переміг
тільки тому, що магістру
помагав Фернандо Гомес
і порадою, і ділом.
Нині ми під його владу
перейти усі повинні,
якщо ви не подасте
нам негайної підтримки.
Король
Де тепер Фернандо Гомес?
Перший рехідор
У Овечій десь Криниці;
як відомо, в тім містечку
головний його осідок.
Він усім своїм підданцям
неймовірні чинить кривди,—
від ґвалтовної сваволі
стогнуть люди нещасливі.
Король
Є у вас якісь призвідці?
Другий рехідор
Ні, сеньйоре любий, звідки?
Наші шляхтичі усі
у полоні, хто не вбитий.
Донья Ісабела
Ясно вказує це діло,
що робити треба нам:
відсіч дать бунтівникам,
силі протиставить силу.
Зараз саме слушний мент
підлу зраду побороти,
бо увійде в ці ворота
до Кастільї претендент.
Король

Дон Манріке, ви ідіть
Зараз же з двома полками;
впоравшись з бунтівниками,
там порядок наведіть.
З вами піде граф де Кабра
З роду славних кордов'ян 13;
має він гучний талан
брати ворога за зябра.
Час настав, по всьому видно,
вдатись до рішучих дій.
М а н р і к е
Мудре слово, пане мій,
уст твоїх монарших гідне.
З перемогою вернуся,
як не згину у бою.
Донья Ісабела
Мужність знаючи твою,
я за успіх не боюся.
Всі виходять.
ЯВА ДЕСЯТА
Поле за Овечою Криницею. Лавренсія, Фрондосо.
Лавренсія
Кинувши прання на кладці,
я прийшла сюди з потоку,
щоб сказать тобі, Фрондосо,—
так поводитись негоже.
Вже помітили всі люди,
що ти ходиш скрізь за мною,
по всьому пішли містечку
поголоски, поговори.
Ти ж нівроку, хлопець добрий
і хороший, і заможний,
і за інших показніший,—
от і вирішила молодь,
парубки й дівчата наші,

і на вулиці, і в полі
ув один говорять голос.
що люблюся я з тобою.
Всі чекають дня, коли
паламар наш голомозий
нам у церкві після служби
заповіді оголосить.
Дбав би краще ти про те,
як зерном набить комори
та глеки широкогорлі
молодим вином наповнить,
ніж про теє женихання
та про любощі торочить;
хочу спати я спокійно,
нащо здавсь мені той клопіт?
Фрондосо
Ой Лавренсіє, не смійся
ти із щирої любові!
І життя мені, і смерть —
у твоїм єдинім слові.
Знаєш ти, що я тебе
за дружину взяти хочу,
і так ставишся до мене...
Лавренсія
Бо інакше і не можу.
Фрондосо
Та невже ж не пожалієш
ти мене в моєму горі?
Я не їм, не п'ю, не сплю
через тебе дні і ночі!
Личко янгольське, а серце
невблаганне і жорстоке...
Милий боже, я шалію!
Лавренсія
То лікуйся й будь здоровий.

Фрондосо
Я тоді здоровий буду,
як укупочці з тобою
воркуватимемо любо,
наче пара голубочків,
як у церкві...
Лавренсія
Побалакай
З моїм дядьком краще, хлопче;
хоч тебе я й не кохаю,
маю в серці жалю трошки.
Фрондосо
Ох, біда! Іде сеньйор!
Лавренсія
Мабуть, вийшов на охоту.
Ти сховайся у кущі.
Фрондосо
Ох, суперник мій вельможний!
(Ховається),
ЯВА ОДИНАДЦЯТА
Входить командор із самострілом.
Командор
На ловця і ^зір^біжить! .
Ще й не олень прудконогий,
а нівроку, гарна сарна.
Лавренсія
Прала хустя я в потоці,
потім хвильку спочивала;
якщо пан мені дозволить,
Знов вернуся я на кладку.
Командор
Ти, Лавренсіє, хороша,
та твоя дикунська гордість
дуже шкодить пишній вроді,
що тобі вділила доля,

і зміня її в потворність.
Ти не раз уже втікала
від мого палкого зову,
та тепер звело докупи
нас це поле край діброви.
Доки ж будеш ти одна
Зневажать свого сеньйора,
як од пахолка якогось,
одвертать од мене очі?
Піддалася ж Себастьяна
й жінка Переса Товстого,
хоч обидві вже замужні,
й наречена Педро Посо,
хоч два дні, як заручилась,
а мою вволила волю!
Лавренсія
їм, сеньйоре, не дивуйте,
що далися на підмову,
бо й раніш гуляли добре
й не одному, певне, хлопцю
того щастя уділяли.
Йдіть собі полюйте з богом!
Щоб не хрест на вас червоний,—
я б гадала, що за мною
З пекла ув'язався чорт.
Командор
Що за мова непристойна!
Покладу я самостріла
непотрібного додолу
і пущу у діло руки —
годі панькатися!
Лавренсія
Що ви!
Не займайте! Схаменіться!
Фрондосо викрадається з-за кущів до самостріла.

Командор
Не пручайся!
Фрондосо
(набік)
Ну, сеньйоре,
як візьму я самостріла,
вам, здається, буде горе!
(Бере зброю до рук).
Командор
Ну ж бо, годі!
Лавренсія
Милий боже,
порятуй мене!
Командор
Чого ти?
Тут же, бач, нема нікого.
Фрондосо
Благородний командоре,
не чіпляйтеся до неї,
бо за кривду я стрілою
груди ваші прохромлю,
не збоюсь хреста святого.
Командор
Пес! Мугир!
Фрондосо
Нема тут пса.
Йди, Лавренсіє.
Лавренсія
Фрондосо,
будь обачний!
Фрондосо
Утікай!
Лавренсія йде геть.
ЯВА ДВАНАДЦЯТА
Командор, Фрондосо.

Командор
Надало ж мені із дому
вийти, дурневі, без шпаги!
Дичини щоб не полохать,
я не взяв її з собою.
Фрондосо
Як пущу стрілу, сеньйоре,
то із місця вам не встать.
Командор
Вже втекла... Мерзенний хлопе,
кинь на землю самостріла!
Я кому кажу?
Фрондосо
Не можу,
ви ж мене тоді вб'єте.
Знайте, пане, що любов,
мов глуха, не слуха слова,
як пишає на престолі.
Командор
То, виходить, має спину
повернути благородний
перед хамом? Ну, стріляй же,
та гляди, щоб я закону
рицарського не зламав!
Фрондосо
Ні, я тямлю, хто я й що я,
і стрілять на вас не буду,
самостріла ж із собою
Заберу, бо хочу жить.
(Виходить).
Командор
От нечувана пригода!
Та помщуся я жорстоко
за образу й перешкоду...
Чом не кинувсь я на нього?

Це мені довічний сором!

ДІЯ ДРУГА

Майдан в Овечій Криниці.

ЯВА ПЕРША

Естеван, рехідор.

Е с т е в а н

Сутужний рік, самі здорові знаєте,
та рано одкривати гамазей;
сім раз одмірять треба, раз одкраяти,
Ігро^чирний деігь~запас прид-^стьСя"цей, —
хоч і не легко декого розраяти.

Рехідор

Усякого почуєш од людей;
не проста річ орудувать громадою.

Естеван

Вдамося й до сеньйора за порадою.
Та доки ж будуть нас іще морочити
оті, мовляв, премудрі звіздарі?
Привикли, мов теологи, торочити
про тайни божі, про календарі,
майбутнє намагаються пророчити
і пояснити нам часи старі;
спитай же, що потрібно на сьогодні,—
вони на те відповісти не годні.
У них, напевне, хмари в рукаві,
а всі тіла небесні у хустині,
що зпають всі прикмети рокові
і голову затуркують людині;
вони нас вчать, оракули живі,
де сіяти ячмінь, садити дині,
де вродять гарбузи та огірки,—
а у самих на в'язах кабаки.
Буває, провістять, що хтось помре,
і справді хтось вмирає — в Трансільванії *,
що мало винограду баск збере,

Зате зародить буйний хміль у Данії,
в Гасконі 2 гусінь вишні пожере
і тигрів стане більше у Гірканії...3
Хоч слухай, хоч не слухай тих порад,
а йде за жовтнем завжди листопад.
ЯВА ДРУГА
Леонело, Баррільдо; ті, що й були.
Л е о н е л о
Не треба нам було ловити гав.
Спізнилися, вже зайнята брехальня 4.
Баррільдо
Ну як там в Саламанці? 5
Леонело
Сила справ.
Баррільдо
Ви вже юрист?
Леонело
Е, то дорога дальня.
Я досі ще й цирульником не став,
бо факультети в нас не ідеальні.
Баррільдо
А все ж таки стараєтесь, мабуть?
Леонело
У всьому хочу зрозуміти суть.
Баррільдо
Усі тепера стали мудрецями,
як завелись друковані книжки.
Леонело
0 ні, Баррільдо, я не згоден з вами,
мені здається, радше — навпаки,
од сили книг ніяк прийти до тями
не можуть збиті з плигу письмаки:
хто на самі лиш заголовки гляне,
тому на серці моторошно стане.
Звичайно, гарна штука друкування,

багато вчених винесло наверх
1 зберегло нам не одно писання,
щоб їх випадок в забуття не вверг,
щоб від часу не знали руйнування.
Цим прислужився людству Гутенберг 6,
славетний розум, чародій із Майнца;
весь світ шанує мудрого германця.
Та не один себе знеславив сам,
надрукувавши скороспілі твори,
або, прикрившись вченого ім'ям,
напхав у книги нісенітниць гори,
або, щоб збути свій нікчемний крам,—
є і такі зависники-потвори! —
пустили писанину власних рук
під прізвищем противника у друк.
Баррільдо
Цього вже я не можу зрозуміть.
Л е о н е л о
Невіглас завжди метиться над ученим.
Баррільдо
А все ж друкарство — сила, не кажіть.
Л е о н е л о
Багато ми про нього теревеним...
Пройшло й без нього скільки он століть,
а що в науці вік новий дає нам?
Де нині Августін, де Єронім? 7
Баррільдо
Чим нам сваритись — сядьмо й помовчім.
ЯВА ТРЕТЯ
Хуан Рудий і ще один селянин; ті, що й були.
Хуан Рудий
Тепера дівка заміж як виходить,
то дай велике віно, хоч заставсь;
ще й на дарунки гроші переводить
в селі і в місті звичай десь узявсь.

Селянин

А як же командор? Не перешкодить?

Хуан Рудий

Ізнову до Лавренсії чіплявсь.

Селянин

Чи е ще де такі кати блудливі?

Повісити б його на тій оливі!

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Входять командор, Ортуньйо та Флорес.

Командор

Добрий день вам, добрі люди!

Р е х і д о р

Пан прийшов!

Командор

Та не вставайте,

можна й так.

Е с т е в а н

Ні, ви сідайте

так, як завше,— краще буде,

ми ж постоїмо, дарма.

Командор

Ні, я всіх прошу сідати.

Е с т е в а н

Чесний вміє честь оддати,

а як честі в кім нема,

як він іншого вшанує?

Командор

Бач, куди він заверта!

Е с т е в а н

Чи не бачив пан хорта?

Командор

Кажуть, добре він полює

і літає, як стріла,—

так мої говорять слуги.

Е с т е в а н

Біга швидше від злодюги
чи від воїна-орла,
що тікає з поля бою;
там такий прудкий, ого!
Командор
То спаруйте ви його
ІЗ куницею верткою,
що од мене все втіка,
як за нею не гонися.
Естеван
Що ж то, пане, за куниця?
Командор
То, старий, твоя дочка.
Естеван
Як, Лавренсія?
Командор
Вона.
Естеван
Он яка вам здобич мила!
Командор
Ти її добряче вилай.
Естеван
За що?
Командор
Бо вона дурна.
Інша, теж не менш вродлива
(муж її сидить між нас),
прийняла мене не раз,—
сказано, не вередлива.
Естеван
Це вже, пане, страмота —
так робити й говорити.
Командор
Цей мугир не в тім'я битий!
Чуєш, Флорес? Хай чита

Арістотелеві твори;
дай "Політику" 8 йому.
Е с т е в а н
Ми в містечкові свойму
З честю хочем жить, сеньйоре.
Уважай, є гідні люди
серед наших криничан.
Л е о н е л о
Совісті не зна тиран!
Командор
Скажете, я вас огудив
чи образив? Так і єсть!
Р е х і д о р
Пане, ви не дуже ґречні,
ваші речі нестатечні,
ви шануйте нашу честь.
Командор
Вашу честь? Оце впоров!
Ви тут лицарі кругом!
Р е х і д о р
Інший чваниться хрестом,
а нечисту має кров.
То, виходить, як мішаю
кров із вашою мою,
я мужичу кров псую?
Р Є Х і д о р
Чорна кров не прикрашає.
Командор
Ви що хочте говоріть,
а жінки тій честі раді.
Е с т е в а н
Ми не віримо тій зраді,
ви ж словами не блюзніть.
Командор
Ох же й темні селюки!

У містах тобі все можна,
як людина ти вельможна;
там усі чоловіки
навіть раді, їм приємно,
щоб ходили до жінок.
Е с т е в а н
Наказали ви казок,
щоб приспати нас,— даремно!
І в містах є вишній бог,
правосуддя є суворе.
Командор
Геть ізвідси!
Е с т е в а п
іВін говоре
це до всіх чи лиш до двох?
Командор
Ви не чули? Геть з майдану!
Всім кажу, не тільки двом.
Естеван
Та йдемо.
Командор
Не всі разом.
Флорес
Угамуйтесь, прошу пана.
Командор
Тут без мене люд ледачий
знов почне дурне верзіння.
Ортуньйо
Майте трошечки терпіння!
Командор
Аж занадто я терплячий.
Поодинці, не юрбою,
всі розходьтесь по домах.
Л е о н е л о
Милий боже! Що за жах!

Естеван

Хто куди, а я сюдою.

Селяни розходяться.

ЯВА П'ЯТА

Командор, Ортуньйо, Флорес.

Командор

Бачили цих криничан?

Ортуньйо

Дієш, пане, ти одкрито,

та не хочеш зрозуміти

невдоволення селян.

Командор

Стала чернь занадто сміла.

Флорес

Та куди вже їм до вас!

Командор

Ну, а де той свинопас,

що мого взяв самостріла?

Флорес

Сю ніч я зловив одного

у Лавренсії в садку;

постать ніби по знаку

і одежа, як у того.

Роздивився — аж не він;

та й задав я хлопцю чосу!

Командор

Ну, а де ж таки Фрондосо?

Флорес

Тут десь бродить, сучий син.

Ц

Командор

Тут десь бродить, зла личина,

той, хто хтів мене убить!

Флорес

Попадеться рибка в сіть,

попаде в сильце пташина!
Командор
Смішно і подумать навіть!
Од меча мого завзяті
маври трусяться в Гранаді,—
й самостріла хлоп приставить
до грудей мені посмів...
Світові кінець надходить!
Флорес
А усе любов призводить.
Ортуньйо
Нахвалявся, та не вбив,
то й за те скажи спасибі.
Командор
Я в собі тамую лють,
та вони ще доведуть —
до єдиної садиби
знищу підле це €ЄЛО,
кишло бунту й віроломства...
Та до часу спить хай помста,
веселімся, всім на зло.
Як Пасквала?
Флорес
Добре зілля!
Заміж, каже, йти охота.
Командор
Значить, поки що вільгота?
Флорес
Так, зате після весілля
сплатить все, що вам належить.
Командор
А Олалья?
Ортуньйо
Та готова!
Командор

0, то дівчина бідова!
Ортуньйо
Лиш одне її бентежить:
наречений страх сердитий,
З неї ока не спускає,
про мої гостинці знає
і про панові візити...
Та вона його одурить
і пригорнеться до пана.
Командор
Штучка справді непогана!
То хлописько брови хмурить?
Ортуньйо
Ходить назирці весь час.
Командор
А Інеса?
Флорес
Це котора?
Командор
Та Антонова ж.
Флорес
Бадьора,
хоч сей вечір прийме вас;
а як хочете, й по дню
можете зайти до хати.
Командор
Тих жінок, що легко взяти,
я люблю, та не ціню.
Ох, якби ж вони уміли
цінувать себе самі!
Флорес
Не ціна в нас на умі,
як кохання серцю миле.
Правда, мрію часто гублять
успіхи швидкі й легкі,

але ж є такі жінки,
як сказав мудрець, що люблять
так мужчин і прагнуть їх
так, як форма прагне змісту,—
тож повірмо моралісту
й не дивуймося із них.
Командор
Той, у кім горить жага,
утішається й радіє,
як збувається надія,—
та йому не дорога
надто скора перемога;
забувається в ту ж мить
те, що ним оволодіть
можна без труда тяжкого.
ЯВА ШОСТА
Входить солдат Сімбранос.
Сімбраное
Де тут буде командор?
Ортуньйо
Он же він перед тобою!
Сімбранос
0 хоробрий дон Фернандо!
Заміни стальним шоломом
ти зеленого бриля,
а плаща зміняй на броню.
Дон Манріке й граф де Кабра
обложили вже Хірона,
щоб Сьюдад-Реаль вернути
до кастільської корони;
як підмога не надійде,
ми утратимо цей город,
що преславній Калатраві
коштував немало крові.
Вже із мурів добре видно

там на прапорах ворожих
вежі та леви кастільські,
ще і смуги арагонські 9.
Обіцяв підтримку нам
португалець дон Альфонсо,
та не знати, чи магістер
зможе вирватися з облоги.
Сядь же на коня, сеньйоре!
Як тебе побачить ворог,
зараз вернеться в Кастілью.
Командор
Ясно. Балачок доволі!
Ти, Ортуньйо, накажи
дати гасло — всім до зброї!
Скільки тут у нас солдатів?
Ортуньйо
Та не менше як п'ять сотень.
Командор
Хай сідають всі на коней!
Сімбранос
Як загаєтесь в дорозі,
то впаде Сьюдад-Реаль.
Командор
Не допустим ми до того.
Всі виходять.
ЯВА СЬОМА
Поле за Овечою Криницею.
Входить Менго; Лавренсія та Пасквала біжать.
Пасквала
Менго, ти ж без нас не йди!
Менго
Мабуть, страшно вам розбою?
Лавренсія
Ми не ходим самотою
відціля до слободи:

боїмося вже йому
і на очі потрапляти.
Менго
От і справді біс триклятий!
Як нам здихать цю чуму?
Лавренсія
День і ніч він нас жахає.
Менго
Грім святий його скарай,
поклади сваволі край!
Лавренсія
Це якась напасть лихая,
кровожерний, лютий змій.
Менго
Кажуть люди, що твій любий
врятував тебе од згуби
на поляні лісовій
і хотів убити пана.
Лавренсія
Зневажала я мужчин,
та знайшовсь-таки один,
що розвіяв ту оману.
Мій Фрондосо молодчина,
важить сміливо життям.
Менго
Хай тіка відціль, затям,
бо як зловлять — дурно згине.
Лавренсія
Хоч його я і люблю,
все ж йому втікати раю,
тільки марно вговоряю —
дуже впертий, не зломлю.
А тим часом дон Фернан
присягнув його повісить.
Пасквала

Хай_його з землею змісить!
Менго
Де б на звіра взять капкан?
А то, може, каменюку
просто в голову пустить —
тільки череп захрустить...
От би кокнути падлюку!
Він у нас ще більший ірод,
аніж римський цар Кабал.
Лавренсія
Звався Геліогабал 10
той людського роду вирод.
Менго
Хай собі й Голикабан,
я забув чудне імення,
тільки знаю достеменно —
заломив його наш пан.
Хто сплодив його і вигрів,
де ще знайдеться такий
покруч, хижий і гидкий?
Пасквала
Де? Хіба що серед тигрів.
ЯВА ВОСЬМА
Вбігає Х а с і н т а.
Х а с і н т а
Ой сестрички, поможіть,
у біді мене не киньте!
Лавренсія
Боже! Що тобі, Хасінто?
Пасквала
Чим ми зможемо служить?
Х а с і н т а
Там біжать за мною вслід
підлі панські посіпаки,
хочуть взять мене, собаки,

для сеньйора у похід.
Це за смерть мені страшніше!
Лавренсія
Хай господь тебе рятує!
ІЗ тобою пан жартує,
а на м^шз-ліеішш^ише^-
(Іде геть).
Пасквала
Я, Хасінто, не мужчина,
захищати не берусь.
(Іде геть).
М е н г о
Ну, то я за це візьмусь,
раз уже така причина.
Ти мене тримайсь, не бійсь!
Х а с і н т а
Зброю маєш?
М е н г о
Першу в світі!
Х а с і н т а
Першу в світі? Ох, якби-то...
М е н г о
Камінь знайдеться якийсь.
ЯВА ДЕВ'ЯТА
Надходять Флорес і Ортуньйо.
Флорес
А, ти думала втекти!
Х а с і н т а
Менго, що зі мною буде?
М е н г о
Ми, панове, бідні люди...
Ортуньйо
А чого це, хлопе, ти
не в свою вмішався справу?
Менго

Я, як родич, хоч словами
цю нещасну перед вами
захищати маю право.
Флорес
Що, життя тобі обридло?
Менго
Так я вам і попущу...
Як візьму свою пращу —
начувайся, панське бидло!
ЯВА ДЕСЯТА
Увіходять командор і Сімбранос.
Командор
Як! Через оцю псяюху
мушу я вставать з коня?
Флорес
Знахабніла мужичня
повелінь твоїх не слуха;
треба (правду ти казав!)
нищить кодло бунтівливе!
Менго
Якщо серце справедливе
бог тобі, сеньйоре, дав,—
покарай цих вояків,
цих безбожних людоловів,
що, твоїм прикрившись словом,
крадуть доньку у батьків,
наречену в жениха...
Накажи нас одпустити.
Командор
Накажу тебе провчити,
ти, личино зла, лиха!
Кинь пращу!
Менго
Сеньйоре!
Командор

Живо!
Слуги, зрадника держіть,
руки ременем в'яжіть!
Менго
Отакий ти справедливий!
Командор
Що ті кляті криничани
там про мене гомонять?
Менго
Що ж ми можемо казать?
Ми про вас нічого, пане.
Флорес
Вбить його?
Командор
Навіщо вам
тут каляти чесну зброю?
Бережіть її для бою.
Ортуньйо
Що накажете?
Командор
Он там
прив'яжіть його до дуба,
ногавиці заголіть,
та попругами!
Менго
Пустіть!
Пане, це ж мені погуба!
Командор
Бийте, поки із реміння
не злетять залізні пряжки!
Менго
Боже! Покарай їх тяжко
за нелюдське це глумління!
Флорес, Ортуньйо та Сімбранос виводять Менго.

ЯВА ОДИНАДЦЯТА

Командор, Хасінта й солдати.

Командор

Що ж ти, дівко, утікаєш?
Чи миліш тобі мужик,
ніж вельможний чоловік?

Хасінта

Ти мені ще й дорікаєш,
а тих кривдників злостивих
на розправу не призвеш?

Командор

Тебе скривдили?

Хасінта

Авжеж.
Я дочка батьків честивих,—
не високого коліна,
але доброго звичаю,
що в панів — не помічаю.

Командор

Ця дурна балаканина
лиш роз'ятрює мій гнів.
Ну, іди!

Хасінта

Куди?

Командор

Зі мною.

Х а с і н т а

Схаменись!

Командор

Ну, чорт з тобою,
думку справді я змінив:
на потіху воякам
підеш ти в обоз, повіє!

Х а с і н т а

Смерть собі я заподію,

а на глум себе не дам!
Командор
Без розмов! Іди, мугирко!
Х а с і н т а
Змилуйся!
Командор
І не проси!
Х а с і н т а
Господи на небеси,
щоб йому так вмерти гірко!
Солдати ведуть Хасінту з собою.
ЯВА ДВАНАДЦЯТА
Майдан в Овечій Криниці.
Входять Лавренсія та Фрондосо.
Лавренсія
Ти вчинив необережно,
що насмілився прийти.
Хочу я, щоб знала ти,
що любов моя безмежна.
Так я скучив за тобою,
що забув про всякий страх;
як на те, наш лютий враг
скрився з військом за горою,—
щоб за ним запалась путь!
Лавренсія
Не кляни! Злі Духи вперті:
ті, кому бажаєм смерті,
довше, нам на зло, живуть.
Фрондосо.
Якщо так, то побажаю,
хай сто років не вмира,
бо, бажаючи добра,
смерть до нього наближаю.
Я хотів тебе спитать,
жалю мій, моя тривого,

чи коли з кохання мого
буде серцю благодать?
Вже ж усі говорять люди,
що з тобою я женюсь,
тільки ти мовчиш чомусь,
всьому люду напрочудо.
Гордовита і холодна,
що ти думаєш собі?
Лавренсія
Привселюдно я тобі
відказати можу: згодна.
ЯВА ТРИНАДЦЯТА
Входять Естеван та рехідор.
Е с т е в а н
Знову він колотить миром
і на глум людей зиіма:
у містечку недарма
всі його взивають звіром.
Нам усім нагнав він жаху,
натворив багато лих,
та найбільше за усіх
жаль Хасінту-бідолаху.
О, нарешті ти— сувору
^2дяла~3-обл индя_м аску...
Дякую тобі за ласкуТ
світ мені піднявся вгору!
Лавренсія
Ми слова даремно тратим,
помовчімо до пори.
Краще ти поговори
про цю справу з моїм татом —
онде з дядьком він якраз;
він, мабуть, не гляне косо
на такого, як Фрондосо.
Фрондосо

Дай нам, боже, в добрий час!
(Ховається),
Р Є Х і д о р
Католицьких королів
скоро визна вся країна,
буде влада скрізь єдина
і закон, як бог велів.
Проти панства Калатрави
на Сьюдад-Реаль іде
грізне військо, що веде
сам Сант-Яго 11 в сяйві слави...
А Хасінту справді шкода,—
чесну дівчину згубили...
Е с т е в а н
Та ще й Менго як побили!
Р е х і д о р
Спух, сердешний, мов колода,
спина вся у басаманах.
Е с т е в а н
Ох, добродію, мовчіть,
мого серця не печіть —
сили в нас нема на пана.
Ось у мене патериця,
а у чім вона послужить?
Р е х і д о р
Панських слуг нам не подужать,
краще з ними не свариться.
Е с т е в а н
Жінку Переса Товстого,
кажуть люди, пан піймав
у яру і зґвалтував,—
ще й не досить, після того
слугам дав, мовляв, на частку.
Ну, не гад він, не змія?
Рехідор

Тут хтось є. Гов, хто там?
Фрондосо
Я.
Жду я тут на вашу ласку.
Е с т е в а н
Ласки нашої ти гідний
щонайменше з двох причин:
батька доброго ти син,
та й мені немовби рідний —
Змалку ріс ти в мене в домі.
Фрондосо
Вашу знаючи любов,
із проханням я прийшов.
Вам про мене все відомо.
Е с т е в а н
Знаю я, як ти зчепивсь
З тим скаженим командором.
Фрондосо
Не мені від того сором.
Е с т е в а н
Ну, спасибі, що вступивсь.
Слово батьківське знаменне,
тож до діла приступлю:
я Лавренсію люблю;
чи дасте її за мене?
Якщо це моє прохання
не до мислі вам — простіть
і зухвальця не судіть
ради щирого кохання.
Естеван
Ох, Фрондосо, щоб ти знав —
приточив мені ти віку
і турботу превелику
З серця батьківського зняв.
Дяка богові святому,

що тебе він умудрив;
бачу — чистий твій порив,
щирість в серці молодому.
А тепера, сину мій,
нам годиться для порядку
все твойму сказати батьку —
певно, буде й він радий.
А мені це несказанне
щастя, божа благодать!
Рехідор
Треба б дівку поспитать,
чи вона на те пристане.
Естеван
Не турбуйтеся про се:
певно, наші молодята,
перше ніж іти до тата,
вже домовились про все.
Коли хочеш, то й про віно
поговоримо зараз;
грошей дещицю припас
я для рідної дитини.
Фрондосо
З мене вже й того доволі,
що не хтось, а я ваш зять.
Р Є Х і д о р
Він її ладен узять,
як то кажуть, в одній льолі.
Е с т е в а н
Справді, треба ж поспитати,
як на це моя дочка.
Фрондосо
То провина, ще й тяжка,
за нелюбого давати.
Е с т е в а н
(кличе)

Дочко! Де ти?

ЯВА ЧОТИРНАДЦЯТА

Входить Лавренсія.

Лавренсія

Тут, панотче.

Бачте, миттю увійшла;

я ж казав — такі діла!

Слухай, доню, от що хочу

я у тебе запитать:

скоро будем на весіллі

в подруги твоєї Хілі

всім кутком бенкетувать;

як по-твоєму, Фрондосо

їй до пари?

Лавренсія

Хіля? Як?

Е с т е в а н

Правда ж, хоч куди юнак?

Ти про це не знала досі?

Лавренсія

Я гадаю, що до пари.

Е с т е в а н

Я ж гадаю, далебі,

що до пари він тобі,

бо у тебе очі карі.

Лавренсія

Все жартуєте ви, тату,

хоч і сива голова...

Е с т е в а н

То які ж твої слова?

Лавренсія

Що тут говорить багато?

Я люблю його, та й він...

Е с т е в а н

Як посвата, то віддати?

Лавренсія
Так, прошу не відмовляти.
Е с т е в а н
Він мені однині син.
А тепер ходім в гостину
вже до свата.
Рехідор
То й ходім.
Е с т е в а н
Та одразу порішім
і про віно, чуєш, сину?
За дочкою я даю
круглу тисячу реалів.
Фрондосо
Це ви хочете й надалі
честь принижувать мою?
Е с т е в а н
Ну ж бо, синку, вір мені:
хоч і любая дружина,
а не взять за нею віна —
швидко прийдуть хмурі дні.
Естеван і рехідор виходять.
Лавренсія
Ти вдоволений, скажи?
Фрондосо
Не питай! Я так радію,
аж боюся, що здурію!
Я зомлію, ой держи!
З радощів не тямлюсь я,
все в мені бринить, сміється,
серце в грудях рвійно б'ється —
ти, Лавренсіє, моя!
Виходять.
ЯВА П'ЯТНАДЦЯТА
Поле під Сьюдад-Реалем.

Магістр Калатрави, командор, Флорес
та Ортуньйо.
Командор
Тікаймо, пане, вже немає ради.
Магістр
У місті мури надто ненадійні,
а сила вража надто вже потужна.
Командор
Багато в них поранених і вбитих.
Магістр
Та все ж вони хвалитися не можуть,
що захопили прапор Калатрави 12,
їм нашої не потоптати слави.
Командор
Твій замисел, Хіроне, не справдився.
Магістр
Сліпа Фортуна: нині ми великі,
а завтра раптом станемо малі.
Голоси
(за лаштунками)
Нехай живуть кастільські королі!
Магістр
Зубчаті мури вже горять огнями,
а на високих вежах величаво
Знамена переможні майорять.
Командор
За перемогу кровію заплата —
сумне у них, здається, буде свято.
Магістр
Вертаю в Калатраву, командоре.
Командор
Я їду до Овечої Криниці,
а ти подумай — при своїх стояти
чи підкоритись королям кастільським.
Магістр

Надумаюсь — листовно повідомлю.
Командор
Час — мудрий вчитель.
Магістр
У юнацькі роки
оманливі й тяжкі його уроки!
Виходять.
ЯВА ШІСТНАДЦЯТА
Поле за Овечою Криницею.
Весільчани, музики, Менго, Баррільдо,
Фрондосо, Лавренсія, Пасквала, Естеван
та Х у а н Р у д и й. .
Музики
(співають)
Слава молодому,
слава молодій,
слава всьому дому!
Менго
Гей, музики, ви ледаща,
гріш ціна таким пісням!
Баррільдо
То придумай, Менго, сам,
може, в тебе буде краща.
Фрондосо
Менго тямить в нагаях,
а пісні йому байдуже.
Менго
Ну, Фрондосо, ти не дуже, .
бо й на тебе в чагарях
за наказом командора...
Баррільдо
Та не згадуй, цур йому!
Вже ж містечкові всьому
допекла ота потвора.
М е н г о

Та не втік би хоч би й хто
від побиванки тієї;
що я міг зробить з пращею?
Я один, а їх штук сто.
Ну, та біс мене не візьме,
а от як було тому
(не скажу лише кому),
що сеньйор поставив клізму
ІЗ чорнилом та з піском?
Те, мабуть, трьох лупок варте.
Баррільдо
Пан вигадливий на жарти.
М е н г о
Добрі жарти з животом!
Од такого проносного
досі б я уже помер.
Фрондосо
Годі! Пісню вшквар тепер,
тільки гарну, ради бога!
М е н г о
Хай живуть предовгі роки
молодий із молодою,
завжди в злагоді й покою,
без ніякої мороки,
а наживши ся ось поки,
хай помруть вони разом,—
вічна пам'ять їм обом!
Фрондосо
Грім убий цього пiїта!
От утяв, аж пальці видко!
Баррільдо
Та зате придумав швидко.
Менго
Це робота знаменита!
Так я діло розумію:

як готують пампушки,
тіста кидають шматки
у казан — кипіть в олії!
Інша вийде кругла, гарна,
інша пласка, та пухка,
та горіла, та глевка,
та крива та нечупарна...
І поет отак віршує:
тісто в нього — то думки,
бгає він так-сяк рядки
і у зошит їх клинцює,
в паперовий той казан;
чи якусь дурницю скаже,
він медком її помаже —
добрий в кухаря талан.
Напече й несе скоріш
добрим людям продавати...
Та кому ж їх споживати?
Сам спартолив, сам і їж!
Баррільдо
Дай же слово молодим,
кинь оті блазенські штуки!
Лавренсія
Дай поцілувати руки.
Хуан Рудий
Будь щаслива вдвох із ним!
Попроси благословіння
ти, небого, у вітця.
Естеван
Брате, я молю творця,
щоб небес благовоління
З нашими було дітьми.
Фрондосо
Двоє двох благословіть.
Хуан Рудий

Гей, музики, заведіть,
заспіваємо і ми!
Музики
(співають)
ІЗ Овечої Криниці
вийшла дівчина чорнява,
а за нею, молодою,
славний лицар Калатрави.
Що дівчина полохлива
яром, яром та до гаю,
рясне гілля прихиляє,
біле личко затуляє.
"Не ховайся, дівчинонько,
ти ж моя кохана!
Схочу — зочу, риссю скочу,
а тебе дістану!"
Славний лицар Калатрави
іще ближче підступає,
а дівчина соромлива
З віття грати виплітає.
Та ні гори, ані море
не завада для кохання,—
славний лицар Калатрави
не кидає женихання.
"Ой не ховай, дівчинонько,
хорошого стану!
Схочу — зочу, риссю скочу,
а таки дістану!"
ЯВА СІМНАДЦЯТА
Входять командор, Флорес, Ортуньйо
і Сімбранос; солдати.
Командор
Припиніть оце весілля,
хай замовкне дикий галас!
Хуан Рудий

В нас не іграшка, сеньйоре,
та скоряємось наказу.
Вам же місця, мабуть, мало
для військового параду?..
Правда ж, ви перемогли?
Фрондосо
(набік)
Милий боже, я пропащий!
Лавренсія
Утікай скоріш, Фрондосо!
Командор
Гей, беріть, в'яжіть зухвальця!
Хуан Рудий
Дайся, хлопче, їм у руки.
Фрондосо
Щоб мене замордували?
Хуан Рудий
За що?
Командор
Ви повинні знать —
я безвинних не караю;
якби я того хотів,
то оці мої солдати
вже б давно його убили...
Одведіть його в тюрягу;
За провину ж хай призначить
покарання рідний батько.
Пасквала
Він же жениться, сеньйоре!
Командор
То пусте! Ще є багато
женихів у цім селі.
Пасквала
Якщо він вас і образив,
то простіть великодушно.

Командор
Не в моїй особі справа;
він в мені образив орден
і його верховну владу —
велеможного магістра,
і за це він прийме кару,
іншим людям на науку,
бо як будем попускати,
то й до бунту недалеко...
Вам відомо, що приставив
він сеньйорові своєму
(вірні, що й казать, васали!)
самостріла до грудей.
Естеван
Якщо тестеві за зятя
можна й треба заступитись,
то скажу, що в тім випадку
він обурився недарма:
чи ж не мусив він під захист
взять укохану дружину,
що хотіли ви одняти?
Річ аж надто зрозуміла.
Командор
Дуже вчений ти, алькальде.
Естеван
З ласки вашої, сеньйоре.
Командор
Він не був іще жонатий —
як я міг одняти жінку?
Е с т е в а н
Ви хотіли... Та вже маєм
королів ми у Кастільї,
що знесуть старе безладдя
й заведуть усюди лад.
Не гаразд учинить влада,

як залишить після воєн
знов над селами й містами
можновладців самовільних
ІЗ великими хрестами;
хай король собі на груди
візьме цей клейнод монарший,
сам король, і більш ніхто!
Командор
Патерицю в нього взяти!
Е с т е в а н
Заберіть її, будь ласка.
Командор
Нею я тебе ударю,
як коняку норовисту.
Е с т е в а н
Ваша воля, пане. Вдарте.
Пасквала
Бити палкою старого!
Лавренсія
Це тому, що він мій батько?
Це за мене ви мстите?
Командор
І її візьміть під варту —
вдесятьох охороняйте.
Командор і його слуги та солдати виходять, ведучи з собою
Лавренсію і Фрондосо.
Е с т е в а н
Є на вас небесна кара!
(Виходить).
Пасквала
Ох, весілля невеселе!
(Виходить).
Баррільдо
Хто ж обізветься за правду?
Менго

Я озвався, то мене
висвятили в кардинали 13;
басаманами все тіло
вражі діти скарбували.
Хуан Рудий
Хай обізветься громада.
Менго
Мабуть, краще всім мовчати,
бо усім так, як мені,
добре всиплють в тулумбаси!
ДІЯ ТРЕТЯ
Приміщення громадської ради в Овечій Криниці.
ЯВА ПЕРША
Естеван, Алонсо, Баррільдо.
Е с т е в а н
Що, не прийшли на раду?
Баррільдо
Не прийшли.
Естеван
А час не жде, а лихо нам грозиться.
Баррільдо
Здається, вчасно знати всім дали.
Естеван
Фрондосо у заковах у в'язниці,
Лавренсія моя в тяжкій біді;
погублять їх катюги підлі, ниці,
як бог не порятує у нужді...
ЯВА ДРУГА
Входять Хуан Рудий та рехідор, згодом — Менго.
Хуан Рудий
Чого це ти так галасуєш, брате?
Почують панські слуги, і тоді...
Естеван
Ще голосніш повинен я кричати!
Менго

От бачите, я все-таки прийшов.
Естеван
Вас, люди чесні, хоче запитати
отець, з якого точать сльози й кров,
як нам із вами краще схоронити
вітчизну й честь, що не воскресне знов?
Якщо ви справді чесні, то скажіте,
чи є тут хоч один посеред вас,
кого не скривдив пан несамовитий?
Скажіте, мало глуму і образ
Зазнали ви од лютого тирана,
що топче нашу гідність раз у раз?
У кожного—ятриться в серці рана...
Чого ж нам ждать? І доки ж нам терпіть?
Хуан Рудий
Недоля наша справді несказанна,
та недалеко визволення мить:
уже законні владарі Кастільї
до Кордови 1 збираються вступить.
Пошлімо рехідорів — од свавілля
благати порятунку в королів.
Баррільдо
Немає в короля на те дозвілля,
багато ще у нього ворогів;
не може він про інші справи дбати,
а про Криницю нашу й поготів.
Р е х і д о р
Хотів би я вам іншу раду дати:
покинути всім людом слободу.
Хуан Рудий
Всім зняться враз? Це діло труднувате...
Менго
Ох, ми таки накличемо біду,
як буде в нас такий стояти галас.
Р е х і д о р

Наш корабель юртує без ладу —
терпіння щогла в ньому поламалась...
В алькальда взято силоміць дочку,
що тільки-тільки в церкві обвінчалась;
об голову ламають бідаку
ознаку його влади — патерицю,—
чи й раб стерпів би кривду цю тяжку?
Хуан Рудий
Так що я; ти радиш — биться чи мириться?
Р е х і д о р
Багато нас, а їх — мале число.
Умерти, а тиранам не кориться!
Баррільдо
На пана зброю має знять село?
Естеван
Король наш пан, та ще господь на небі,
а не тиран, що людям творить зло.
Нам бог поможе в пильній цій потребі,
у правім ділі.
М е н г о
Я прийшов на збір
од наймитів, що більш за всіх ганеби
зазнали, та прош^ весь чесний мир,
обачні будьте, дійте обережно —
бо то підступний і жорстокий звір.
Хуан Рудий
Ми скривджені, зневажені безмежно,
терпіння чаша налилася вщерть...
Відповімо гнобителям належно:
тиранам кров за кров і смерть за смерть!
ЯВА ТРЕТЯ
Входить Лавренсія, волосся їй розкуйовджене.
Лавренсія
Раду радять тут мужчини,
та і жінці дайте слово:

права голосу не маю,
маю право я на стогін.
Впізнаєте, хто я?
Е с т е в а н
Небо!
Це дочка моя?
Хуан Рудий
О боже!
Це Лавренсія?
Лавренсія
От бачте,
вже й на себе я несхожа,
вже й пізнати важко.
Естеван
Доню!
Лавренсія
Не зови мене дочкою!
Естеван
Чом же ні, моя єдина?
Лавренсія
Є на те причин задосить,
я назву найголовнішу:
ти насильнику гидкому
попустив мене узяти
і не став на оборону.
Нареченому моєму
я не стала ще жоною,
щоб за мене мав помститись
на тиранові Фрондосо;
почалося лиш весілля,
не дійшло у нас до ночі,—
не жених, а батько мусить
захищати честь дівочу;
доки покупцю не вручать
самоцвіта дорогого,

продавець несе хай збитки,
як його украде злодій.
Перед вашими очима
вкрав мене сеньйор-свавольник,
оддали ягницю вовку
пастухи-страхополохи!
Що я мусила терпіти!
І знущання, і погрози,
і кинджали до грудей,
і тортури прежорстокі,
щоб недолюдку-тирану
оддала своє дівоцтво...
Гляньте, вся я в синяках,
збита, стовчена до крові,
розкуйовджене волосся...
Ви — мужчини благородні?
Ви — батьки мої, рідня?
І не крається вам з болю
серце, бачачи мої
муки-болі невимовні?
Вівці ви! До назви міста
назва мешканців підходить.
Чом нема у мене зброї?
Ви каміння, ви колоди
нечутливі, ніби тигри...
Ні, не тигри — ті істоти
бережуть своїх дітей
і вбивають звіроловів,
наздогнавши їх в дорозі
і не давши сісти в човен.
Ви зайцями уродились
найплохішої породи!
Віхті! Ви своїх жінок
попускаєте чужому!
Вам, бабам, мечі носити?

Віника носіть при боці!
Я жінок самих — клянуся! —
підійму на бій, на помсту
проти хижого тирана
за наругу й соромоту;
ви ж сидіть собі байдуже,
мов общипані-ворони.
Вам би тільки мичку прясти,
дївчурй7*на силу вбогі, ^
у спідниці одягатись,
малювати щоки й брови!
Хоче лютий дон Фернандо
без суда і без розбору
на отій зубчатій вежі
вже повісити Фрондосо.
Вам усім те саме буде —
так і треба, слава богу,
що у чеснім нашім місті
не залишиться баботи
і воскресне, всім на подив,
царство мужніх амазонок.
Естеван
Дочко, я не з тих мужчин,
що взивать себе дозволю
отакими іменами.
Стану сам один до бою
хоч і проти всього світу.
Хуан Рудий
Стану й я, хоч лютий ворог
надто грізну має силу.
Рехідор
Всі помрем!
Баррільдо
У нас корогва —
полотно прибить до жердки,

наше гасло: смерть потворам!
Хуан Рудий
А який порядок буде?
М е н г о
Без порядку вбить та й годі.
Іскликайте все містечко,
щоб була єдина воля
у народу: смерть тиранам!
Естеван
До мечів, брати, до зброї!
Лук чи спис — усе згодиться!
М е н г о
Хай король у нас сеньйором
буде!
Всі
Хай живе король!
М е н г о
Хай загине лютий ворог!
ЯВА ЧЕТВЕРТА
Прибігають Пасквала, Хасінта та інші жінки.
Пасквала
Чом кричиш, немов на сполох?
Лавренсія
Ви не бачите? Ідуть
убивати командора;
всі чоловіки і хлопці
рвуться яросно на подвиг!
Та невже лиш їм самим
припаде ця честь висока?
Ми, жінки, не менш терпіли
од гнобителів жорстоких!
Хасінта
То скажи, чого ж ти хочеш?
Ворог лютий хай загине!
Чоловіки виходять.

Лавренсія
Ну, ідіть, хай бог поможе!
(Гукає).
Гей, сюди, ланки, дівчата!
Як одна, усі горою
станьмо всі за нашу честь!
Лавренсія
Щоб зібрались ми юрбою
і вчинили славне діло,
всьому світові на подив.
Ти, Хасінто, потерпіла
більш за всіх — тепер очолиш
ти жіночий наш загін.
Х а с і н т а
Може, ти?
Лавренсія
Прапороносцем
будеш ти у нас, Пасквало.
Пасквала
Добрий прапор приготовлю,
дайте збігаю додому,—
вже ж я вас не осоромлю.
Лавренсія
Ні, на це немає часу,
Зараз треба йти до бою,—
почепім хустки на дрюччя,
буде й тих знамен доволі.
Пасквала
Оберімо ватажка.
Лавренсія
Ні, не треба.
Пасквала
Чом?
Лавренсія
Зі мною

не потрібні вам ні Сіди 2,
ні преславні Родомонти 3.
(Виходить).
ЯВА П'ЯТА
Зал у домі командора.
Входять Фрондосо із зв'язаними руками, Флорес,
Ортуньйо, Сімбранос і командор.
Командор
Ведіть на башту зараз же прояву
і на зубці за руки почепіть.
Фрондосо
На славний рід ви кличете неславу.
Командор
Нехай усім на острах там висить.
Фрондосо
Скажіть, сеньйоре, по якому праву?
Вас я вбивать не думав.
Чути гомін за сценою.
Флорес
Чернь шумить.
Командор
Бунтують хлопи?
Флорес .
Не дадуть, холери,
і присуд виконать.
Ортуньйо
Ламають двері.
Командор
В моєму домі? Це вже через край!
На орден напад!
Флорес
Нас прийшли громити.
ЯВА ШОСТА
Хуан Рудий (за лаштунками), потім Менго; ті, що й були.
Хуан Рудий

(за сценою)
Вали, пали, руйнуй, ламай, рубай!
Ортуньйо
Народного повстання не спинити.
Командор
Тут вся громада!
Флорес
Пруться на одчай.
Вже вибив двері тлум несамовитий...
Командор
Ну, розв'яжіть злочинця до ста лих!
Іди, Фрондосо, угамуй своїх.
Фрондосо
Вони прийшли мене порятувати.
(Виходить).
Менго
(за сценою)
Нехай живуть кастільські королі!
Тиранам смерть!
Флорес
Сеньйоре, утікати
нам треба швидше!
Командор
Сили в нас малі,
та будем, як фортецю, захищати
наш дім! Вони відступлять.
Флорес
Люди злі
не вернуться додому без розправи,
нам зададуть за все бенкет кривавий...
Командор
Не відступаймо звідси ні на крок!
На ворохобників готуйте зброю!
Фрондосо
(за сценою)

Громаді слава!
Командор
Новий ватажок!
Нічого, я ту зграю заспокою!
Флорес
Ви, пане, ніби велетень з казок.
ЯВА СЬОМА
Естеван, Фрондосо, Хуан Рудий, Менго,
Баррільдо та інші селяни, всі озброєні; ті, що й були.
Естеван
Ось наш тиран із челяддю бридкою...
Загибель їм на голови впаде!
Командор
Пождіть-бо, люди...
Всі
Правда-мста не жде.
Командор
Даремно тут про кривди кричите ви,
я виправлю свої помилки сам.
Всі
Громаді слава! Слава королеві!
Смерть зрадникам, недолюдкам-катам!
Командор
Вгамуйтеся, послухайте мене ви,
я ж ваш сеньйор.
Всі
Ми тільки королям
підвладні, більш нікому.
Командор
Я не стану...
Всі
Нехай живе громада! Смерть тирану!
Борються; командор та його прибічники відступають,
повстанці переслідують їх.
ЯВА ВОСЬМА

Входять озброєні ж і н к и.
Лавренсія
Отут завершимо своє ми діло,
одважні вояки, а не жінки.
Пасквала
Ми кров йому із горла вип'єм сміло,
не так, як ті нікчемні слабаки!
Хасінта
Піднімем на списи падлючне тіло!
Пасквала
У нас у всіх однакові думки.
Естеван
(за сценою)
Умри ж, мерзенний зраднику!
Командор
(за сценою)
Вмираю...
0 господи, прости мене, благаю!
Баррільдо
(за сценою)
Он Флорес.
Менго
(за сценою)
Лою з нього натоплю!
Це ж він тоді мені давав попруги.
Фрондосо
(за сценою)
На той світ я його переселю.
Лавренсія
Ходім туди.
Пасквала
А не втече той, другий?
Нам треба двері стерегти.
Баррільдо
(за сценою)

Жалю
не знаю #. А, скиглите, катюги!
Лавренсія
Пасквало, я піду, не супереч:
ІЗ піхов треба видобути меч.
Баррільдо
(за сценою)
А ось Ортуньйо.
Фрондосо
(за сценою)
Не втече негідник!
ЯВА ДЕВ'ЯТА
Вбігає Флорес, за ним женеться Менго.
Флорес
Помилуй, Менго! Чим я завинив?
Менго
По-перше, ти — паскуда, панський звідник,
по-друге, не забув я батогів.
Пасквала
Дай, Менго, нам його: цей халамидник
увірився жінкам.
Менго
Так, заслужив
він од жінок найбільшої покари.
Пасквала
И за тебе я додам!
Менго
Та вже додай до пари.
Хасінта
Згинь, підлий бандуре!
Флорес
Як, од жінок?..
Хасінта
Не забагато честі?
Пасквала

Плачеш, гаде?
Хасінта
Вже годі до панів водить дівок!
Пасквала
(за сценою)
Смерть баламутові!
Флорес
Молю пощади!
Вбігає Ортуньйо, за ним женеться Лавренсія.
Ортуньйо
Хіба ж я вам...
Лавренсія
І ти із тих пташок!
Дівчата, бийте слуг ганьби і зради!
Пасквала
Помру, а їхню чорну кров проллю!
Всі
Громаді слава! Слава королю!
Виходять.
ЯВА ДЕСЯТА
Королівська резиденція в Торо4.
Входять король дон Фернандо, королева донья
Ісабела та магістр Сант-Яго дон Манріке.
Дон Манріке
Все скінчилося як слід,
задум ваш удавсь на диво:
на Сьюдад-Реаль щасливо
Завершився наш похід.
Опір був не дуже сильний,
та якби й сильніший був,
перемоги б не добув
все одно Хірон свавільний.
Граф де Кабра ще стоїть
ІЗ залогою в фортеці;
якщо ворог знов поткнеться,—

одкоша дістане вмить.
Король
Добре вдіяв ти, що там
сильну залишив залогу:
перепинимо дорогу
ми зухвалим ворогам.
Поки в нас в руках фортеця,
не боятись нам біди;
З Португалії сюди
дон Альфонсо не прорветься.
Вбереже Сьюдад-Реаль
граф де Кабра, славний воїн,
вищих почестей достоїн
за свою звитяжну сталь.
Там, де табором він став,
не пройдуть полки ворожі;
вірна варта на сторожі
наших з'єднаних держав.
ЯВА ОДИНАДЦЯТА
Входить поранений Флорес.
Флорес
Найясніший наш королю,
ти, кому судило небо
як достойному владиці
на кастільський трон піднестись!
Вислухай од мене звістку
про злочинство престрашенне —
рівного йому ніколи
не було ще в піднебесній.
Король
Заспокойся.
Флорес
О сеньйоре,
я поранений смертельно;
буде розповідь коротка

про подію невеселу.
Я з Овечої Криниці,
узграничного містечка,
де свого сеньйора вбили
слобожани навіжені.
Пан мій, дон Фернандо Гомес,
там дізнав гіркої смерті
од васалів, що на нього
Збунтувалися знічев'я.
Окричав його тираном
люд невірний і непевний;
враз зібрався дикий натовп
розлютованої черні;
З криком, галасом несвітським
до сеньйора в дім удерлись,
не схотіли його слухать,
хоч давав він слово честі,
що заплатить всім належне;
та вони, немилосердні,
панові пробили груди,
Здоблені хрестом велебним,
і з високих вікон дому
тіло кинули на землю,
де на шпаги і списи
прийняли його мегери.
Потім трупа командора
в чиюсь хату перенесли,
рвали з мертвого волосся,
нівечили, мов скажені,
зранили усе обличчя
душогуби кровожерні,
носа й вуха відрубали,
посікли його дощенту.
Всі герби його побили
З диким лементом і ревом —

королівських вимагають,
орденські, мовляв, безчестять.
Панський дім пограбували,
здобич, нібито воєнну,
між собою поділили
рівно, раді та веселі...
Все те бачив я з криївки,
доля ж бо моя злиденна
не хотіла, щоб загинув
я в тій грізній небезпеці.
Я там цілий день ховався,
а як ніч змінила вечір,
нишком вийшов із містечка,
щоб тобі цю вість принести.
Ти, королю,— справедливий,
тож вели твоїм іменням
за злочинство покарати
справедливо тих шаленців;
кров убитого волає,
помсти вимага від тебе.
Король
Обіцяю покарати
лиходіїв, як належить;
Злочин, справді небувалий,
і тривожить, і бентежить.
Слідчого суддю негайно
посилаю я в містечко:
він скарає винуватців,
з'ясувавши все напевно.
З ним поїде капітан,
щоб порядок забезпечить;
іншим людям для науки
тут суворим бути треба.
А цього солдата зараз
одведіть до лазарету.

Виходять.

ЯВА ДВАНАДЦЯТА

Майдан в Овечій Криниці.

Входять селяни (чоловіки і жінки), несучи на списі
голову командора.

Музики
(співають)

Слава королеві!
Слава королю!
Смерть усім тиранам!

Баррільдо

Ти, Фрондосо, будеш славить?

Фрондосо

Зараз віршика складу,
а як щось не до ладу,
розумніший хай підправить.
"Слава доньї Ісабелі
і Фернандо з Арагону!
Спільно носять хай корону,
завжди раді та веселі!
Хай архангел Михаїл
їх окриє сінню крил.
Слава королям,
смерть усім катам!"

Лавренсія

А тепер Баррільдо.

Баррільдо

Вірш
встиг я добре підготовить.

Пасквала

Як зумієш і промовить,
в тебе вийде теж незгірш.

Баррільдо

"Слава нашим королям!
Хай живуть ще літа многі

й топчуть недруга під ноги
на велику радість нам,
на загибель ворогам,
ворогам поганим!
Смерть усім тиранам!"
Музики
(співають)
Слава королеві,
слава королю!
Смерть усім тиранам!
Лавренсія
Ну, а Менго?
Фрондосо
На прощання!
Менго
З мене віршник хоч куди!
Пасквала
Й досі носиш ти сліди
дротяного віршування.
Менго
"Я в тяжку попав халепу,
як велів небіжчик пан
бити, ніби в барабан,
в бідную мою гергепу...
Та провчили ми причепу!
Слава королюгам!
Смерть усім катюгам!"
Музики
(співають)
Слава королеві,
слава королю!
Смерть усім тиранам!
Естеван
Киньте голову туди.
Менго

Наче вішальник, отерп.
Рехідор
Ось і королівський герб.
ЯВА ТРИНАДЦЯТА
Входить Хуан Рудий, несучи щита з королівським гербом.
Естеван
А давай його сюди.
Хуан Рудий
Де ж би нам його прибить?
Р Є Х і д о р
Тут ось, на громадській раді.
Естеван
Славний герб!
Баррільдо
Йому ми раді.
Фрондосо
З ним ми вільно будем жить,
сонцем він для нас ясніє.
Естеван
Хай живе наш Арагон,
і Кастілья, і Леон!
Хай загине тиранія!
А тепера, добрі люди,
слухайте мене, старого;
не нараю я лихого,
лиш добро од того буде.
От який у мене клопіт:
наш король десь недалечко
і когось пришле в містечко,
щоб за все вчинити допит.
Як би не питала влада,
треба всім одно казать!
Фрондосо
Що ж ти радиш?
Естеван

Умирать,
а одно казать — "громада";
цим себе ви спасете.
Фрондосо
Річ аж надто зрозуміла:
все громада учинила.
Е с т е в а н
Всі на те пристаєте?
В сі
Всі!
Е с т е в а н
Гаразд. Я буду слідчим
по убивству командора.
Що тут сталося учора?
Як ми на суді посвідчим?
Привели, приміром, Менго
на розправу.
Менго
Почалось!
Кріпшого знайдіть когось.
Е с т е в а н
Це ж не всправжки ще.
Менго
Страшненько!
Е с т е в а н
Ну, так хто вбив командора?
Менго
Хто ж? Громада.
Есте'ван
Кинь ці штуки!
А візьміть його на муки!
Менго
Хоч і вбий мене, сеньйоре!
Естеван
Признавайся!

Менго

Признаюся.

Естеван

Хто убив?

Менго

Громада,

Естеван

Дайте

ще разок йому!

Менго

Давайте.

Естеван

Чорта лисого доб'юся.

ЯВА ЧОТИРНАДЦЯТА

Входить другий рехідор.

Рехідор

Ви чого тут завелись?

Фрондосо

Що там сталося, Квадрадо?

Рехідор

Слідчий вже прибув.

Естеван

Громадо,

треба всім нам розійтись.

Рехідор

З ним приїхав капітан.

Естеван

Хоч і дідько. Всі вже знають,

як відповідати мають.

Рехідор

Всіх хапають слобожан:

жартувать не буде влада.

Естеван

Не забудьте ж, як я вчив.

Менго, хто, скажи, убив

командора?
Менго
Хто? Громада.
Розходяться.
ЯВА П'ЯТНАДЦЯТА
Мешкання магістра Калатрави в Альмагро.
Входять магістр і солдат.
Магістр
Смерть прийнять таку страшну!
Важко навіть уявити...
Я ладен тебе убити
за жахливу новину.
Солдат
Пане, вісників не б'ють;
я ж не вигадав навмисне.
Магістр
Це бунтарство ненависне
у мені збудило лють.
Я піду на те село
ІЗ полком бійців суворих
і змету, зітру на порох
ворохібницьке кубло!
Солдат
Знайте, пане, що Криниця
піддалася королям,
і не випадає вам
ІЗ монархами свариться.
Магістр
Володіння Калатрави
перейшло б то до корони?
Солдат
То судіться, є ж закони;
може, виграєте справу.
Магістр
Та кому ж оддасть свою

здобич володар найстарший?
Я авторитет монарший
безумовно визнаю.
Мушу вгамувать досаду
на підданців короля
й сам поїду звідціля
вшанувать верховну владу.
В міжусобній завірюсі
Завинив я перед ним;
тільки віком молодим
виправдаюсь — і скорюся.
Неприємна ця ухвала,
тільки ж честі не уйму,
поклонившися йому,—
це обов'язок васала.
Виходять.
ЯВА ШІСТНАДЦЯТА
Майдан в Овечій Криниці.
Лавренсія сама.
Лавренсія
Кохаючи, тривожитись коханим —
то у коханні найгіркіша мука;
зболілі груди рве палка розпука,
душа гнітиться страхом несказанним.
Скорботою собі ми серце раним,
скрізь чується зловісний голос крука,
віщується довічная розлука
З улюбленим, єдиним і жаданим.
Люблю я свого милого, й за нього
приречена тремтіти й потерпати
у цю тяжку, безрадісну годину.
Рятуй нас, доле, не вбивай, тривого!
Як він лишиться, буду я страждати,
як він поїде — з горя я загину.
ЯВА СІМНАДЦЯТА

Входить Фрондосо.
Фрондосо
0 Лавренсіє!
Лавренсія
Коханий!
Ти ще тут, у небезпеці?
Фрондосо
За тобою серце рветься
у тривозі ненастанній.
Лавренсія
0 Фрондосо, я боюся,
утікай, бо буде лихо!
Фрондосо
Будь що буде, моя втіхо,
я з тобою зостаюся.
Лавренсія
Хочеш згинуть без пуття?
Сам же знаєш, як лютує,
як людей усіх катує
той неправедний суддя...
Ой тікай, не жди біди,
бережи живую душу!
Фрондосо
То, по-твоєму, я мушу
утікать? Чого? Куди?
Чи я можу всіх покинуть,
щоб своє життя спасти?
Не гаразд! А як же ти?
Ні, вже краще разом згинуть.
Не жени мене від себе
і не муч себе сама.
Буду разом з усіма,
кров свою проллю, як треба.
Крики за сценою.
Чуєш, ніби хтось кричить?

У тюрмі ідуть тортури
так, що чути і крізь мури.
Ми послухаємо. Цить!
ЯВА ВІСІМНАДЦЯТА
Суддя, Естеван, хлопчик, Пасквала, Менго
(за лаштунками, в тюремному дворі); ті, що й були.
Суддя
Ну, старий, не скажеш ти?
Фрондосо
Чуєш, мучать і старого.
Лавренсія
Боже, чи не батька мого?
Естеван
Попустіть-бо!
Суддя
Попусти.
Ну, кажи: хто вбив Фернана?
Естеван
Вся громада це зробила.
Лавренсія
Крий тебе небесна сила!
Фрондосо
Воля наша нездоланна.
Суддя
Поспитаймо ще в хлоп'яти.
Хто убив його, щеня?
Не признаєшся? Бридня!
Кате, дай йому у п'яти!
Хлопчик
Вся громада, мій сеньйоре.
Суддя
Ну й драбуги, до ста лих!
Перевішаю усіх!
Хто убивця командора?
Фрондосо

Хлопчика взяли на муки,
а і той не видає!
Лавренсія
Є в нас сила!
Фрондосо
Воля є!
А тепер підвісь за руки
цю ось гарну молодицю.
Сіпай дужче! Сіп, сіп, сіп!
Лавренсія
Він од люті мов осліп.
Суддя
Всіх побити вас годиться!
Я навчу вас запираться!
Хто убивця командора?
Пасквала
Вся громада, мій сеньйоре.
Суддя
Дай їй, кате!
Фрондосо
Марна праця.
Лавренсія
Не признається Пасквала.
. Фрондосо
Ні, її не залякати!
Суддя
Чом спинився? Дужче, кате!
Пасквала
Ай, мій падку!
Суддя
Заспівала?
Не німа і не глуха?
Хто убив?
Пасквала
Громада вбила.

Суддя
А тепер цього бурмила,
голодранця-пастуха
на кобилу!
Лавренсія
Бідний Менго!
Фрондосо
От за нього я боюсь.
Менго
Ай-ай-ай!
Суддя
Ще й сам візьмусь.
Менго
Ай!
Суддя
Притисни ще гарненько!
Менго
Ай-ай-ай!
Суддя
Кажи, тварюко:
хто убивця командора?
Менго
Ай-ай-ай! Скажу, сеньйоре.
Суддя
Попусти там трохи руку.
Фрондосо
Він не витерпів.
Суддя
А спину
до стовпа.
Менго
Якби пустив,
я б сказав...
Суддя
Ну, хто убив?

Менго
Хто? Громадка.
Суддя
Песький сиву!
От запеклі! Я шалію...
Не боїться, бидло, вмерти!
Виявивсь найбільш упертим
той, на кого мав надію.
Одпустіть усіх, доволі.
Фрондосо
Я за Менго, бачить бог,
більш боявся, як за трьох,
та і він стерпів ці болі.
ЯВА ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА
Менго, Баррільдо та рехід
Баррільдо
От так хлопець!
Р е х і д о р
Вже ж не дівка.
Баррільдо
Браво, Менго!
Фрондосо
Молодчина!
Менго
Ай-ай!
Баррільдо
Ось тобі чарчина.
Менго
Ай-ай! Що це?
Баррільдо
Цитринівка.
Менго
Ай-ай!
Фрондосо
На здоров'я пий.

Баррільдо
А оце ще й закусити.
Фрондосо
Добре цідить, мов крізь сито.
Лавренсія
Ще налий, не будь скупий.
Менго
Ай-ай!
Баррільдо
Муку заливай!
Лавренсія
От допався!
Фрондосо
Хто мовчить,
вміє горло промочить.
Баррільдо
Ще одну?
Менго
Ай-ай! Давай!
Фрондосо
Випий ще та й губи втри.
Лавренсія
П'є за десять косарів.
Фрондосо
Вкрий його, бо весь упрів.
Баррільдо
Ще одну?
Менго
Та хоч і три.
Ай-ай-ай!
Фрондосо
Пита, чи ще є?
Баррільдо
Ще знайдеться. Хто терпить,
той, як бачу, майстер пить.

Як воно?
Менго
Та трохи теє...
Ну, ходімо вже додому.
Фрондосо
Ти сьогодні заробив...
Ну, скажи, хто лана вбив?
Менго
Хто? Громадонька, відомо.
Виходять.
147
ЯВА ДВАДЦЯТА
Фрондосо, Лавренсія.
Фрондосо
Честь і слава, брате Менго!
Та скажи мені, кохана,
хто убив катюгу-пана?
Лавренсія
Все село, моє серденько.
Фрондосо
Хто убив?
Лавренсія
Та не допитуй!
Знаєш сам, хто це зробив.
Фрондосо
Ну, а чим тебе я вбив?
Лавренсія
Тим, що научив любити.
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ПЕРША
Королівська резиденція в Тордесільясі5.
Входять король і королева, згодом дон Манріке.
Донья Ісабела
Не гадала вас зустріти;
дуже милий цей сюрприз.
Король

Де б не був я, прагну скрізь
вашу вроду лицезріти.
Завернув я мимохідь
З португальської дороги.
Донья Ісабела
Завжди знайдеться спромога
завернуть, аби лиш хіть.
Король
Як там справи у Кастільї?
Донья Ісабела
Всюди мир і благодать.
Король
Ви умієте владать
любо й тихо, без зусилля.
Дон Манріке
Там магістер Калатрави,
що прибув сюди із дому,
просить ласки і прийому
у володарів держави.
Донья Ісабела
Радо я його прийму.
Дон Манріке
Запевняю вас, сеньйоро,
що прославиться він скоро,
хоч і мало літ йому.
(Виходить).
149
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ДРУГА
Входить магістр.
Магістр
Я магістер Калатрави
Родріго Тельєс Хірон.
Перед ваш високий трон
я прийшов не без обави.
Перепрошую покірно

за мій виступ проти влади;
я послухав злої ради,
визнаю — вчинив невірно.
ІЗ намови командора,
ІЗ поваги до рідні
тяжко схибив я в ці дні;
ви простіть мені, сеньйоре.
Я прощення в вас благаю
і, як ласки сподоблюсь,
вам служитиму — клянусь! —
вірно й віддано без краю.
Ви в Гранаду ідете,
тож візьміть мене з собою;
мужньо стану я до бою
проти маврів за святе
наше діло. Дружно грянем,
яро блисну я мечем,
і на вежах піднесем
прапори з хрестом багряним.
Вам на службу я поставлю
вісім сотень вояків
і, клянусь, навік-віків
ваше царство я прославлю!
Король
Встаньте. Нині ясно все нам.
Вам, герою молодий,
завше буду я радий.
Магістр
Ви — утіха всім стражденним.
Донья Ісабела
Викликаєте довір'я
ви ділами і словами.
Магістр
Я схиляюсь перед вами,
новим Ксерксом і Есфір'ю 6.

ЯВА ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЯ
Входить дон Манріке.
Дон Манріке
ІЗ Овечої Криниці
слідчий повернувся, пане,
Зараз перед очі стане,
Звіт подати, як годиться.
Король
(до королеви)
Як злочинців покарати?
Магістр
Щоб мені хто доручив,
я б гультяйство те навчив
командорів убивати!
Король
Це тепер не ваша справа.
Донья Ісабела
Сподіваюсь, в слушний час
ця турбота знов до вас
має перейти по праву.
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТА
Входить суддя.
Суддя
В силу вашого наказу
я подавсь на місце вбивства;
до дізнання і суддівства
приступив я тут же, зразу.
Допит я провадив строго,
щоб розкрити злодіяння,
та свідоцькі показання
не дали мені нічого.
З тих селян одна досада:
що вже я їм не робив,
на питання: "Хто убив?" —
твердять всі водно: "Громада".

Я на муки брав душ триста —
все даремно, марна праця:
не назвала винуватця
чернь уперта, норовиста.
Брав дітей — здавалось, ось би
хто нас виручити міг,
та не діяли на них
ані просьби, ані грозьби.
Сам тепер усе вирішуй,
як тут діло повести:
або їх усіх прости,
або всіх їх перевішай.
Я привів людей сюди,
можеш сам їх попитати;
хай увійдуть до палати.
Король
Раз прийшли, то вже введи.
ЯВА ДВАДЦЯТЬ П'ЯТА
Входять обидва алькальди, Фрондосо,
селяни й селянки.
Лавренсія
Так оце б то королі?
Фрондосо
У Кастільї повновладні.
Лавренсія
Та які ж обоє ладні!
Райські квіти на землі.
Донья Ісабела
Так оце бунтівники?
Естеван
Криничани, ясна пані,
вірнії твої піддані
всі, жінки й чоловіки.
Всьому лихові причина —
тиранія командора;

він завдав нам стільки горя,
так нас утискав безчинно,
що ввірвався нам терпець:
руйнував він людям статок,
ґвалтував жінок, дівчаток,
обертав нас унівець...
Фрондосо
Цю дівчину молодую,
що мені господь судив,
що я вірно полюбив,
що душі у ній не чую,—
одняли сіпаки в мене,
як з вінчання ми ішли,
і до пана повели,
мов його то наречена;
щоб у неї не було
сили вберегти чесноту,
то відомо вже достоту,
що там статися могло.
Менго
З ласки вашої, і я
розкажу про все правдиво,
що зазнав я, напродиво,
од сеньйора-гультяя.
Раз я взяв під оборону
дівчину, таки з Криниці,
що тягнули слуги пиці
на постіль цьому Нерону,
і за це мені Нерон 7
із своїми холуями
розписав, бач, нагаями
зад, чи то пак афедрон.
Добре били в тулумбаси
проклятущі панські слуги —
й досі знать криваві смуги,

мов шпиговані ковбаси.
Щоб ганебне змить тавро
й не пошитися в каліки,
мусив спродать я на ліки
майже все своє добро.
Е с т е в а н
Ми, королю, підем радо
під твою високу руку,
вже тому у запоруку
герб твій прийняла громада.
Нам закон — твоє веління,
ми усе тобі звіряєм
і на милость уповаєм,—
бачиш сам, що ми не винні.
Король
Раз не спромоглося право
встановити винуватця
й ви готові шануваться,—
я прощаю вам ласкаво.
Хай у зверхності моїй
залишається Криниця,
поки, може, нагодиться
командор якийсь новий.
Справедливий рішенець
ви нам вирекли, сеньйоре.
І на цьому, світлий зборе,
дійству нашому кінець.

Перекладено за виданням:
Lope de Vega. El perro del hortelano.
El arenal de Sevilla. Espasa—calpe Argentina, S. A. Buenos Aires—México, 1946.